

Az 1878-as párizsi világkiállítás osztrák-magyar pavilonja¹

A világkiállítás diplomáciai előkészítése

Az 1878-as párizsi világkiállítás magyar vonatkozásai mindezt idáig jórészt feltáratlanok a hazai művészettörténet-írásban. Jelen tanulmánnyal elsősorban a kiállítás magyar külpolitikai és építészettörténeti vonatkozásait kívánom bemutatni levéltári kutatások eredménye alapján.

Az 1878-as párizsi világkiállítás sajátos politikai és gazdasági viszonyok között jött létre. A francia köztársasági elnök, Patrice de MacMahon 1876. április 4-én született rendelete hirdette ki az 1878-ban megrendezendő világkiállítást. Franciaország öt évvel korábban veszítette el a poroszokkal vívott háborút, az újonnan létrejött egységes Németországot nagy összegű jóvátétel fizetésére és Elzász-Lotharingia átengedésére kötelezte a franciákat. 1873-ban komoly pénzügyi válság befolyásolta negatívan az európai közhangulatot, amely nagymértékben hozzájárult az ugyanabban az évben rendezett bécsi világkiállítás jelentős deficitjéhez is. Ebben a válsághelyzetben a francia kormány számára egy újabb, a korábbiakat alapterület és a kiállított tárgyak tekintetében is felülmúló világkiállítás megrendezése jó megoldásnak tűnt az ország nemzetközi megítélésének helyreállítása érdekében.

A Franciaország számára „presztízsberuházásnak” számító világkiállítás nem minden hagyományosan világkiállító ország számára jelentett vonzerőt. Diplomáciai manőverekkel próbálták részvételre bírni a nehezen döntő országokat: az Egyesült Államok az elnökválasztási procedúra, Anglia a kiállítási bizottságok összetétele, Svájc a kiállítóinak nyújtandó anyagi támogatások bizonytalanságából adódóan késlekedett a jelentkezéssel. A háborús ellenfél Németország jelenléte fontos fegyvertény lett volna Párizs számára. Az Osztrák-Magyar Monarchia részvételét különös figyelem kísérte Párizsban, hiszen Németország mellett ezt az államalakulatot tekintették Európa másik germán nyelvű és kultúrájú hatalmának.² Az 1878-as Berlini szerződés és Németországgal egy évvel később megkötött szövetség további erős politikai kapcsolatokat jelentett az Osztrák-Magyar Monarchia és a Német Birodalom között. E szövetségben az Osztrák-Magyar Monarchia a Balkánon megszerzendő fennhatóság érdekében vállalt részt.

A kiállítás rendezésének előrehaladottabb állapotában 1877. január 5-én Párizsban Jean-Baptiste Krantz főbiztosnak címzett levél erről az egyes országok részvétele, illetve távolmaradása körül kialakult helyzetről tanúskodik: „Előző hónap 30-án kelt levelében felhívta figyelmemet azokra a súlyos konzekvenciákra, amelyek az 1878-as világkiállítástól esetlegesen távolmaradó egyes európai nagyhatalmak és a részvétel szempontjából kedvező lépések végső megtételétől, valamint a korábban megígért felhívások közzétételétől tartózkodó kormányok részéről tapasztalható bizonytalanságból adódhatnak. [...] A francia kormányra nehezedő nyomás enyhítése érdekében szükséges, hogy – az Ön kifejezésével élve – diplomáciai eszközökkel vegyük rá ezeket az országokat arra, hogy részvételi szándékukat minél előbb közöljék, azt megelőzően, hogy Németország végleges válaszában ismeretében helyzetünk még nehezebbé váljon.”³ A levél azonban megkésett, a német kormány távolmaradással kapcsolatos döntése 1877. elején már ismert volt az európai diplomáciai körökben.

A kiállítási csarnokok építészete

A kiállítási épületekre 1876. tavaszán írtak ki pályázatot, amelyre összesen 94 pályaművet adtak be. A kiállítás főbiztosa Jean-Baptiste Krantz volt. A világkiállítás két területen oszlott meg: Gabriel Davioud és Jules Bourdais tervei alapján világkiállítási célra készült Trocadero palotában és a Mars mezőn felépített vas-üveg-fajansz csarnokban, amely a ma 346×706 méteres méreteivel az addigi legnagyobb franciaországi épület címét is elnyerte. A római Szent Péter bazilika kolonnádjaira hasonlító, eklektikus Trocadero palotán bizánci és provenç-i építészeti elemeket használtak fel, a kiállítási csarnok tervezője Léopold Amédée Hardy volt. A Mars mezőn felállított csarnok építészeti előzményei közé tartozik az 1851-es londoni Kristálpalota, az 1867-es világkiállítás ovális épülete és a párizsi Les Halles vasszerkezetű csarnoka is.

A csarnok homlokzatán közvetlenül az egyes tartópillérek elé állították fel a huszonkét résztvevő nemzetet jelképező négy méter magas szoborsorozatot.⁴ A vesztibül tetején a Béke allegorikus alakja, a Rotonda tetején a Hírnév behajtott szárnyú alakja állt. A Trocadero palota kör alakú vesztibüljének pillérjeit a tudományok és mesterségek megszemélyesítésének szobrai díszítették;⁵ a palota előtti vízesésnél a hat földrész – Európa, Ázsia, Afrika, Észak-Amerika, Dél-Amerika, Óceánia – perszonifikációja, a vízesés mellé pedig a négy földtörténeti korszak szimbolizáló állatfigurák kerültek.⁶ Az összesen több mint ötven szobor elkészítésével különböző szobrászokat bíztak meg, kiválasztásuknál fontos szempont volt művészi kvalitásuk és szakmai elismertségük.⁷ Az 1867-es ellipszis alakú csarnok elrendezése számtalan probléma elé állította a kiállítókat és a zsűri munkáját is számos, a tárgyak csoportosításából adódó körülmény nehezítette. Ezeket a gondokat tizenegy évvel később úgy próbálták orvosolni, hogy a négyszög alakú csarnok oldalsó részeiben a csoportkiállításokat, míg a hosszanti csarnokokban a nemzeti kiállításokat helyezték el. Ez azonban nem oldotta meg teljes mértékben a világkiállítások rendre visszatérő módszertani problémáját, a kiállítási tárgyak tematikus és nemzeti csoportosítását egyszerre érvényre juttatni kívánó elrendezésének kérdését.

A központi csarnok a Mars-mezőn helyezkedett el, az óriási csarnokkomplexum a Szajna parttól az École Militaire-ig

1. kép: A csarnokok összképe a Trocadero felől. Párizs, Archives Nationales F12 4281

terjedt. A két főhomlokzat kialakítása egymással megegyezett, a gépek, nyersanyagok és gyáripár termékeinek bemutatását szolgáló csarnokok indítását a főhomlokzatokon egy-egy kiemelkedő, vasszerkezetű kupola jelezte. Ezen csarnokok kialakítása teljes mértékben megegyezett egymással: a három csarnokot két nyitott, utcaszerűen kialakított sétatér fogta közre, amelyek közül a déli a Rue des Nations – Nemzetek utcája – nevet kapta. A Nemzetek utcájának pavilonjai valójában a csarnokban elhelyezett egyes nemzeti tematikus kiállítások bejárataként működtek, az ideiglenes céllal, elsősorban fából és gipszből felépített pavilonok reprezentatív homloksort alkottak. A komplexum közepén egy hatvanöt méteres belső udvart alakítottak ki, itt helyezték le Párizs város pavilonját és a Szépművészeti Pavilont.

Az osztrák-magyar pavilon létrejöttének háttere

A világkiállítás hírére 1876-ban ellentmondásosan reagáltak ausztriai és magyarországi ipari és kereskedelmi körök. Bécsben az 1873-as gazdasági krízis és a hatalmas deficitet felhalmozó világkiállítás emléke még visszatartó erővel bírt. A bécsi francia nagykövet 1876. október 1-jén keltezett jelentése arról tájékoztatta a francia szervezőbizottságot, hogy a budapesti székhelyű Magyar Kereskedelmi Kamarában élénk érdeklődéssel fordultak a következő párizsi világkiállítás felé.⁸ A Monarchia megfelelő párizsi reprezentálásának ötletét végül a bécsi iparos körök is támogatták gazdasági érdekeik miatt. A hivatalos állami felkészüléssel párhuzamosan ausztriai és magyarországi illetőségű állampolgárok civil kezdeményezésére létrejött egy nem hivatalos bizottság is, a kiállítókat hatékony informálása és a kiállítás közös sikere érdekében.⁹

A pavilon építéstörténetének kezdetéhez tartozik az a levél, amelyben az Osztrák-Magyar Bizottság a Nemzetek utcája pavilonjainak kivitelezési költségeinek áthárítása miatt tiltakozott a francia szervezőbizottságnál.¹⁰ A 100.000 frank összegre rúgó beruházás bécsi elutasítása ugyan rosszallást váltott ki francia kormánykörökben, a helyzet megoldására a francia kormány mégis minden lehetséges eszközt bevetett. A Monarchia részvételében érdekelt francia körök nyomására a költségek átvállalásáról 1877. január 23-án kedvező döntés született Párizsban¹¹ ezt követően a bécsi törvényhozás 1877. február 14-én 175/37 arányban megszavazta az igényelt 600.000 forintot a párizsi kiállítás ausztriai részére.¹² A magyar kiállítás költségeiről nem ismerünk levéltári forrásokat.

Az 1878-as párizsi világkiállításon Magyarország bemutatója a Monarchia teljes kiállítási területének harminc százalékát foglalta el, ez volt az utolsó alkalom a világkiállítások történetében, amikor Magyarország a dualista Monarchia integráns részeként mutatkozott be. A birodalmi patriotizmus szellemiségét tükrözte a kiállító államokat bemutató francia nyelvű kiadvány Osztrák-Magyar Monarchiával foglalkozó kötete is.¹³ A Monarchiát és az azt alkotó államok történelmének összefüggéseit tárgyaló kiadvány Ausztria és az örökös tartományok történelmét mutatta be, Magyarországgal csak kis mértékben, főleg az ausztriai történelmi eseményekhez kapcsolódva foglalkozott.

A osztrák-magyar pavilon stílusa és berendezése a Monarchia külpolitikái érdekének leképeződése volt, ez a pavilon németes jellegzetességeit kiemelő korabeli kritikákban is megfogalmazódott. A Németországgal szövetséget kereső politikát mind az osztrák, mind a magyar fél sajátos érdekei mentén fogadta el, ez azonban a történelmi események interpretációjára is hatással volt. A porosz győzelemmel végződött franciánemet háború és a párizsi Kommün árnyékában a bécsi – és a

különálló külpolitikával nem bíró budapesti – kormányzat lojális maradt a közös szövetségeshez, Németországhoz. Az ebből a diplomáciai helyzetből adódó történelemfelfogás azonban kizárt minden olyan szempontot, amely a Habsburg-ház hatalombirtoklását megkérdőjelezhette volna, vagy a Monarchia egyéb államalkotó nemzeteinek történelemfelfogását akár a legkisebb mértékben is tükrözte volna. Ez megnyilvánult mind a Monarchia kiállításának katalógusában, mind a kiállítás installálásában, mind a kiállításnak otthont adó épület „jellegzetes” birodalmi stílusában. Ez a történelemkép tehát nem vetett számot az akkor már tizenegy éve közjogi értelemben is részben független Magyarországgal, illetve a Monarchia egyéb más államalkotó, vagy olyan kulturális-gazdasági szempontból meghatározó részeivel, mint Horvátország, vagy Csehország. Az Osztrák-Magyar Monarchia akkor aktuális helyzetét, világpolitikai pozícióját kizárólag Ausztria történelméből és a Habsburg-ház uralkodásából tartotta levezethetőnek.

A világkiállításon kiosztott kitüntetések adományozásával kapcsolatban a francia Mezőgazdasági és Kereskedelmi Minisztériumból a külföldi szekciók vezetőjének küldött levél a Bécsből irányított összbirodalmi szemlélet diplomáciai alkalmazásáról tanúskodik.¹⁴ Ebben nyomatékosan felhívták a figyelmet arra, hogy a kitüntetetteket tartalmazó listát az Osztrák-Magyar Monarchia (Empire Austro-Hongroise) címszó alatt jelentessék meg és ezen belül érvényesüljön külön az ausztriai és a magyarországi kiállítók és díjazottak felsorolása. Az 1873-as bécsi világkiállítástól eltérően, ahol a birodalomalkotó Magyarország egy meghívott külföldi ország teljes jogú státusával bírt, az 1878-as párizsi világkiállításhoz az Osztrák-Magyar Monarchia kapott meghívást.¹⁵

A Gustav Korompay tervezte osztrák-magyar pavilon

A világkiállításra felépített Nemzetek utcája a szervezők szándéka szerint áttekintést kívánt adni az egyes nemzetek építészetről. A Mars mezőn álló három hosszanti csarnok belső oldalához közvetlenül hozzáillesztve építették fel a kiállító országok nemzeti építészettét tükröző homlokzatokat, amelyek valójában a nem szabadon álló pavilonok ritka példáinak számítanak. A kiállítási csarnokhoz hátoldalával kapcsolódó építményekre efemer jellegük, önálló kiállítási és nemzeti reprezentációs funkcióik miatt indokolt a pavilonként tekintenünk, szemben a korszak ismertetőiben gyakran előforduló homlokzat kifejezéssel.¹⁶

Az öt részből álló angol pavilon összetett építmény volt: része volt egy Queen Anne stílusban épített ház, a walesi herceg Erzsébet stílusú pavilonja, a Dulton & Company terrakotta homlokzatú háza, egy óangol ház és egy III. Vilmos idejéből származó favázas falazatú lakóház. Mellette az Egyesült Ál-

2. kép: Az angol pavilon. Párizs, Archives Nationales F12 4281

lamok favázas háza állt. E mellett Svédország és Norvégia homlokzatai voltak láthatóak. A buddhista templomot utánzó japán pavilon mellett a pagoda formájú kínai építmény állt. A spanyol pavilon az Alhambra hispano-mór építészeti nyelvének modern adaptációja volt. Az osztrák-magyar pavilon mellett állt a hagymakupolás templomok építészeti formavilágát tükröző orosz pavilon, melyet a nagy portikuszt utánzó svájci pavilon követte. A késszürke gránitból, márványból és homokkőből készült belga pavilont a kiállítás zárása után a francia kormány megvette. A festett márvány díszítésű, favázas görög pavilon Periklész korának építészetét hivatott megjeleníteni. Dánia pavilonja a téglapítészeti és a kőfaragás ötvözeteként, copf stílusban készült el. A farácsos tunéziai pavilonon kívül láthatták még az érdeklődők, a XVI. századi későgótikus, korareneszánsz és mór elemeket ötvöző portugál, és a német reneszánsz építészeti idéző holland pavilonokat. A Rue des nations koncepciója nyomán megszületett pavilon-sorozat sem az építészeti fejlődéséről, sem az egyes országok nemzeti építészetről nem nyújtott hű képet, komoly építészeti tanulmányozás szempontjából érdektelen volt.

Az osztrák-magyar pavilon betöltötte a Nemzetek utcájának homlokzat-architektúra szerepét, az árkádívek alatt egy pavilonon kívüli kiállítótér is létrejött.¹⁷ A világiállításon hivatalos tudósítóként dolgozó Ney Béla szerint a pavilon „bécs-budapesti építésznek tulajdonképpen characteristicon-ját képezi, mely szerint a közönséges, használati czélokra szánt épületeket is monumentumokká fejleszteni erőlködünk s minthogy aránylag szegények vagyunk, valódi anyagok helyett surrogatumokkal képzelünk segíteni magunkon.”¹⁸

A bécsi francia nagykövetségen 1877. január 10-én keltezett levél¹⁹ fontos részleteket árul el a pavilon eredeti koncepciójáról is: az osztrák-magyar pavilont eredetileg a végül megvalósulttól alapvető koncepcionális szempontokban eltérő terv alapján akarták felépíteni. Erről tanúskodik az a levél, amelyet a francia diplomáciai levéltár őrzött meg: „[Az osztrák-magyar pavilon] nélkülözi a monumentalitást, a Monarchiában gyakran előforduló építészeti típusok vonzó és tanulságos megjelenítései, a tiroli kastélytól régi innsbrucki vagy budapesti épületekig.”²⁰ A eklektikus építészeti terveket végül elvetették, ezt követően került sor a Gustav Korompay-féle pavilon kialakítására. Az építészeti koncepció és a tervek módosításának időpontjára és körülményeire irányuló kutatásaim eddig nem vezettek eredményre.

Az 1878-as párizsi világiállítást osztrák-magyar közös pavilonját a tervekben fennmaradt aláírás alapján Gustav Korompaynak tulajdoníthatjuk. Gustav Korompay (1833-1907) tanulmányait a bécsi *Polytechnikumban* kezdte, majd 1853-1858 között a bécsi *Akademie der Bildenden Künste*-en folytatta. Fontos szerepet vállalt az 1873-as bécsi világiállítást épületeinek tervezésében is Carl Hasenauer mellett. Ezt követően Párizsban és Marseille-ben dolgozott, egyes adatok szerint 1880-as években megszerezte az „*Architecte inspecteur de 1er classe de la ville de Paris*” címet, az 1878-as világiállításon végzett építészeti munkásságáért pedig megkapta a császári építőmester címet.²¹ Az építész magyar származására nem került elő bizonyíték, a források osztrák származásúnak tartják. A Vasárnapi Ujság beszámolójában előforduló „Korompay Gusztáv építész-hazánkfia” kifejezés a tervezőre mint a közös haza, a Monarchia szülöttére utalhat.²²

A pavilon tervezésében Kauser József (1848-1919) nehezen tisztázható feladatot vállalt. Feltételezhető, hogy fő munkája a magyar osztály berendezése volt, ezzel párhuzamosan az installáláshoz kapcsolódó építészeti feladatokat elvégzése is

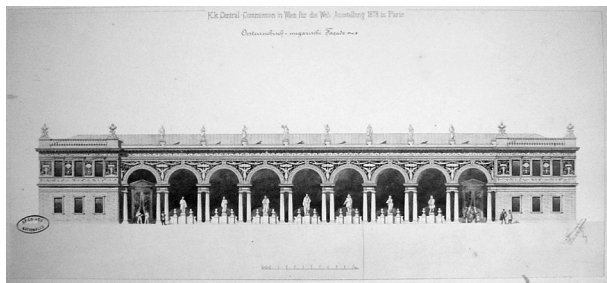
3. kép: Az osztrák-magyar pavilon összképe. Párizs, Archives Nationales F12 4281

4. kép: Az osztrák-magyar pavilon homlokzata a Rue des Nations felől. Párizs, Archives Nationales F12 4281

rá hárulhatott. Kauser József műszaki tanulmányait apja vezetése mellett kezdte meg, majd a budapesti, később a zürichi Műegyetemen folytatta. Párizsban az *École des Beaux-Arts*-n szerzett diplomát.²³

Párizs város pavilonja és a Szépművészeti pavilon közötti parkos terület oldalában felhúzott osztrák-magyar pavilonra szerencsés elhelyezkedéséből adódóan kedvező rálátás nyílt. A páros oszlopok által tartott árkádívek monumentális hatást biztosítottak az épületnek. A pavilon homlokzatát nyolc dór fejezetű oszloppárról indított árkádívek ritmusa határozta meg. Az ívek feletti és közötti felületeket sgraffito díszítésű felület töltötte ki, az oszloppárok felett medalionokban kiemelkedő osztrák és magyar történelmi személyek neveit lehetett olvasni: Joseph Ressel mérnök, Fischer von Erlach építész, Joseph von Fürich osztrák festő, Georg Raphael Donner szobrász, Wolfgang Amadeus Mozart zeneszerző, Franz Grillparzer költő. Az osztrák és magyar kiállítási terület 70/30-as arányú felosztása a szellemi nagyságok tekintetében is hasonló súlyozás alá esett, az osztrák személyiségek mellett a homlokzaton két magyar, „a magyar bárd, Petőfi és a gyáros Széchenyi” nevét olvashatták a látogatók.²⁴ A sgraffitóval díszített felületen hosszanti irányban egy lépcsőzetes párkány húzódott végig végig, amely felett folytatódott a sgraffitós díszítés. A homlokzatot tömör falú attika zárja le, az épület tetején az oszloppárok felett a Művészet, a Tudomány, a Kereskedelem, az Ipar, a Hajózás, a Bányászat, a Me-

5. kép: Az osztrák-magyar pavilon terve. Párizs, Archives Nationales F12 4281

zőgazdaság és az Állattenyésztés attribútumait tartó allegorikus szobrok álltak.²⁵ Az árkádsort oldalt egy-egy kétszintes, három-három ablakkal osztott, enyhén előreugró rizalit fogta közre, amelyek alsó szintjét erőteljes gyémántkváder díszítette, a felső szinten az épület középső részére jellemző sgraffito dísz folytatódott. A rizalitok tetején balusztrádos attika húzódott, sarkain figurális, de ismeretlen témájú szoborkompozícióval. Az épület előtt az osztrák és a magyar zászló jelezte az osztályok nemzetiség szerinti elhelyezkedését, jobbra volt a magyar és balra az osztrák részleg. Az oszloppárok között, a loggiás bejárat részben szobrokat helyeztek el, a bejárat kapuknak is helyt adó fal elé építészeti tervek bemutatató állványok kerültek. Az árkádívek alatt, a császár szobrának két oldalán több szobor volt látható: az Ötvösség és a Tudomány perszonifikációi, valamint Beethoven, Dürer, Michelangelo, Prométheusz szobrok. Charles Blanc a kiállításról írt beszámolójában az osztrák-magyar pavilon alatt bemutatott művek közül elsősorban a magyar vonatkozásúakat emelte ki, de írása nem volt tárgyi tévedésektől mentes.

A magyar osztályon belül különleges súllyal bírt a magyar oktatásügy intézményeinek bemutatása. A kiállításra elkészített Magyar Pantheon című kiadvány a leghíresebb magyarok portréin kívül tartalmazta az építészeti rendek modelljeit, valamint egyéb fontos művészeti rajzokat és modelleket. Ybl Miklós a Szent István Bazilika terveit, a főváros és a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium Szkalnitzky Antal, ifj. Koch Henrik és Kolbenheyer Ferenc iskolaterveit mutatta be. Láthatóak voltak még Wéber Antal bérház- és palotatervei, Steindl Imrének a vajdahunyadi várról hallgatóival együtt készített felvételi rajzai. Pártos Gyula a kecskeméti városháza meg nem valósult tervei, Rauscher Lajos a Mintarajztanoda, Kauser József és Feszli László a Deák-mauzóleum pályázatán harmadik díjat nyert terveivel mutatkoztak be, a fővárosi mérnöki hivatal vezetőinek és tagjainak tervei mellett.

Az Osztrák-Magyar Monarchia pavilonja nem aratott osztatlan elismerést építész körökben. Charles Blanc a Francia Akadémia és a *Collège de France* professzora a pavilon neoreneszánsz sgraffito díszítményét, s magát az egész építményt elsősorban annak németes ízlése miatt tárgyalta.²⁶ A Korompay-féle épületet Giovanni Sacheri-nek a világkiállításra emelt modern épületekről szóló, több nyelven kiadott, színes akvarellmások is tartalmazó kiadványa meg sem említette.²⁷ A kiállítást bemutató francia nyelvű díszalbum a többi nemzeti pavilon esetében használt dicsérő hangneme kritikákkal szemben egy „ünnepélyesnek szánt, de fekete sgraffitóival csak szomorúra sikerült” épületként emlékezett Ausztria és Magyarország közös pavilonjáról.²⁸

Az osztrák-magyar kiállítási pavilonról csak kevés információ jutott el a magyarországi közönséghez. A kiállítás épületeiről és a tárgyak csoportosításáról csak egy általánosságokat tartalmazó beszámolót közölt a korszak legfontosabb magyarországi építészeti szaklapja, a *Bauzeitung für Ungarn*.²⁹ A kor két népszerű magyar nyelvű képes újságja, a *Vasárnapi Ujság*³⁰ és a *Magyarország és a Nagyvilág*³¹ a párizsi világkiállításról rendszeresen színes tudósításokban számoltak be, de a Monarchia párizsi pavilonjáról csupán kis forrásértékű híreket közöltek. De nem nevezhető részletesnek az idegen nyelvű szakajtó sem. A kor mértékadó német nyelvű építészeti szaklapja az *Allgemeine Bauzeitung*, talán a fagyos francia-német viszony miatt, nem közölt tudósítást a párizsi világkiállítás épületeiről. A francia középítkezésekkel foglalkozó, César Daly szerkesztésében megjelenő *Revue Générale de l'Architecture et des Travaux Publics* elsősorban a Mars mezei csarnokok és a Trocadero palota részletes bemutatásával foglalkozott több lapszámon át.

Az osztrák-magyar pavilon homlokzatának – a 'Rue des Nations' eszméjének megfelelően – a Monarchia jellegzetes építészetét kellett volna tükröznie. A közös pavilon – szakítva az első tervváltozat koncepciójával – nem egyes osztrák és magyar építészeti elemek keverékeként létrejött, eklektikus építmény lett, hanem a korabeli Bécs és Budapest neoreneszánsz építészetét idéző historizáló mű, amely nyitott árkádjával művészeti alkotásokat bemutató galériává vált. Ney Béla a világkiállításon bemutakozó nemzetek építészeti jellegzetességei kapcsán hívta fel a figyelmet a nemzeti építészeti stílus kialakításának fontosságára: „[...]meg vagyok győződve arról, hogy az építő-művészet terén való önálló térfoglalás nem csak művészeti, hanem nemzeti szempontból is életkérdés reánk nézve [...] mert mindaddig, míg a „nemzetek utcájába” nem tudunk *minket jelentő* és jellemző homlokzatot állítani [...] alig fog a világ tudomást venni önálló létünkről s a művelt nemzetek alig fognak helyet engedni saját soraik között.”³²

A Gusztav Korompay féle osztrák-magyar pavilon a párizsi világkiállításra felépített Nemzetek utcájának reprezentatívabb pavilonjai közé tartozott, mindazonáltal sem osztrák, sem magyar jellegzetességeket nem tükrözött. Reprezentativitását részint monumentális kialakítása, részint az előtte lévő szabad térrel jól kommunikáló, nyitott loggiás kialakítás kölcsönözte. A francia szervezők azonban a kiállító országoktól építészetiük tipikus – sajátosan nemzeti – karaktereinek kidomborítását kérték. Az első tervváltozat összbírodalmi gondolatot tükröző eklektikája nem volt megfelelő az osztrák-magyar kiállítási bizottság céljainak. A sajátos nemzeti jelleget mutató eklektikus architektúra helyett megvalósult neoreneszánsz pavilon más jellegű politikai és kulturális üzenettel bírt, összbírodalmi üzenetét a nemzeti jellegzetességeket nélkülöző kialakítása miatt tölthette be. A kezdeti tervváltozatban megnyilvánult soknemzetiségű bírodalom-kép eklektikus megfogalmazása helyett a megvalósult pavilon, az 1870-es években Bécs és Budapest építészetére egyaránt jellemző divatos neoreneszánsz stílus alkalmazásával, egy nemzetek felett álló, kortalan és politikailag leginkább konfliktusmentes megoldást kínált. A pavilonról mind mennyiségében, mind minőségében jelentéktelennek tartható beszámoló az azt sugallja, hogy az építmény építészeti sematizmusa a kortársak számára is egyértelmű lehetett. A pavilon nem volt több egy újabb variációnál a korszak neoreneszánsz stílusú épületeinek sokaságában.

Jegyzetek

- 1 A tanulmány megírásához kapcsolódó kutatás Klebelsberg Ösztöndíj révén vált lehetővé.
- 2 A magyar diplomácia németbarát irányultságáról bővebben lásd: ifj. BERTÉNYI Iván: *A „magyar birodalmi gondolatról”*. In: *Kommentár* (2007) 4. sz. 54. Az Andrássy Gyula által irányított Habsburg külpolitika magyar vonatkozásairól lásd: DIÓSZEGI István: *A magyar külpolitika útjai*. Budapest, Gondolat, 1984. 11–183.
- 3 Archives Diplomatiques du Ministère des Affaires Étrangères. Archives Direction Commerciale. Exposition de Paris 1878. Minutes. 471. csomó. Jelzet nélküli anyag. Szerző saját fordítása.
- 4 Sorrendben: Anglia, Brit-India, Ausztrália, Brazília, USA, Svédország és Norvégia (Skandináv államok), Olaszország, Japán, Kína, Spanyolország, Ausztria, Magyarország, Oroszország, Svájc, Belgium, Görögország, Dánia, Közép- és Dél Amerikai Köztársaságok, Perzsia, Egyiptom, Portugália, Hollandia.
- 5 Commission consultative des travaux artistiques. Procès-Verbal de la Séance du 29. Juin. 1877. Archives National. F 12 3490.
- 6 Bivaly, Rinocérosz, Bika, Ló – Fremier, Jacquemart, Cain, Rouillard alkotásai. Commission consultative des travaux artistiques. Procès-Verbal de la Séance du 14. Juillet. 1877. Archives National. F 12 3490.
- 7 Commission consultative des travaux artistiques. Procès-Verbal de la Séance du 1ère. Juillet. 1877. Archives National. F 12 3490.
- 8 Archives Nationales de France. F 12 3295. Organisation. 1876. október 30. No. 9.
- 9 A bécsi nagykövet jelentése: Archives Nationales de France. F 12 3295. Organisation. 1877. december 11. No. 2173/II.
- 10 Archives Nationales de France. F 12 3295. Organisation. 1876. december 5. Jelzet nélküli dokumentum.
- 11 Erről a Francia Külügyminisztérium konzuli osztálya tájékoztatta a közös nagykövetet 1877. január 30-án: Archives Diplomatiques du Ministère des Affaires Étrangères. Archives Direction Commerciale. Exposition de Paris 1878. Minutes. 471. csomó. 113. számú levél. Ugyanennek hivatalos másolata de Vogué nagykövetnek címezve: Archives Nationales de France. Organisation. F 12 3295. 1877. január 25.
- 12 Archives Nationales de France. F 12 3295. Organisation. 1877. március 3. No. 22.
- 13 LAMARRE, Clovis: *L’Autriche-Hongrie et l’exposition de 1878*. in: *Les pays étrangers et l’exposition de 1878*. Paris, Delagrave, 1878.
- 14 Archives Nationales de France. F 12 3295. Organisation. 1878. október 8. No. 13051.
- 15 Archives Nationales de France. F 12 3295. Organisation. 1878. október 8. No. 13051.
- 16 NEY Béla: *Jelentés a Párisi 1878-iki közkiállításról építészeti szempontból*. In: *A Közmunka és Közlekedési Magyar Királyi Minisztérium kiadványai*. 15. füzet. Budapest, 1880. 16–17.
- 17 A francia diplomáciai levelezésben rendre az „ornamentation extérieure de la section” – vagyis a [nemzeti] „részleg külső díszítése” kifejezés fordul elő. A pavilon szó etimológiájáról a tárgyalt korszakban lásd: BUGÁR-MÉSZÁROS Károly: *A sokarcú pavilon*. In: *Pavilon építészet a 19–20. században a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből*. Kiállítási katalógus. Budapest, OMvH Magyar Építészeti Múzeum, 2001. 47–54.
- 18 NEY, 1880. 12–13.
- 19 Archives Diplomatiques du Ministère des Affaires Étrangères. Archives Direction Commerciale. Exposition de Paris 1878. Minutes. 471. csomó. Jelzet nélküli anyag.
- 20 Archives Diplomatiques du Ministère des Affaires Étrangères. Archives Direction Commerciale. Exposition de Paris 1878. Minutes. 471. csomó. Jelzet nélküli anyag.
- 21 <http://www.architektenlexikon.at/de/316.htm>. Utoljára letöltve: 2010. 01. 20.
- 22 Mi ujság? A párisi nemzetközi kiállítás. In: Vasárnapi Ujság. XXV. évf. 1878, (18.), 288.
- 23 SISA József: *Magyar építészek külföldi tanulmányai a 19. század második felében*. In: *Művészettörténeti Értesítő*, XLV. (1996). 172. és 20. jegyzet.
- 24 BITARD, A.: *L’exposition austro-hongroise*. In: *L’exposition de Paris*. Paris, 1878, No. 19. 146.
- 25 BITARD, 1878. 146.
- 26 BLANC, Charles: *Les Beaux-Arts à l’exposition universelle de 1878*. Paris, 1878. 56–57.
- 27 SACHERI, Giovanni: *Le costruzioni moderne di tutte le nazioni alla esposizione universale di Parigi del 1878*. Studio Critico Comparativo. Torino, 1883.
- 28 GONSE, Louis: *Coup d’œil a vol d’oiseau sur l’Exposition Universelle*. In: *Les Beaux-Arts et les Arts Décoratifs. L’art moderne*. Szerk: GONSE, Louis. Tome I. Paris, 1879. 14.
- 29 *Pariser Weltausstellung-Briefe I–II*. In: *Bauzeitung für Ungarn*. 1878. 22. és 26. sz. 114 és 174.
- 30 *A párisi nemzetközi kiállítás*. In: Vasárnapi Ujság, 1878, XXV. évf. (18.) 277–278.
- 31 *A párisi nemzetközi kiállítási paloták*. In: *Magyarország és a Nagyvilág*, 1878. XV. évf. (1.) 12.
- 32 NEY, 1880. 33.

The representation of Austria-Hungary at the 1878 Paris World Exhibition

The World Exhibition held in Paris in 1878 was an important event for the French Republic. After the defeat in the Franco-Prussian war and the Commune, the French Government decided to organize a world exhibition with the aim of retrieving the image of the country. This occasion served as a good opportunity for the Court of Vienna to show up an image of the Austro-Hungarian Empire as both an economically and culturally unified country. This image needed a supranational representation and the complete neglect of the cultural and ethnical diversity of the empire. The series of national pavilions were in fact joint exterior parts of the exhibition galleries, also known as the International Façade, which served as side entrances to national exhibition spaces. There are only written sources on the first plan of the Austro-Hungarian pavilion. It would have been composed of different architectural elements taken from different regions of the empire. The pavilion that was eventually built showed a radically different image. The neo-renaissance façade of the Austrian architect Gustav Korompay fitted well not only with the neo-renaissance architectural trends of the 1870s in Vienna and Budapest, but also the supranational character of the empire.